

בשבילי המועדים

ישיבת מיר ירושלים

גיליון שבועי לתלמידי, בוגרי וידידי ישיבת מיר

חג הפסח, תשפ"ו

זמני כניסת החג

Baltimore, MD - 7:12	Minneapolis, MN - 7:22
Brooklyn, NY - 7:02	Miami, FL - 7:19
Chicago, IL - 6:56	Monsey, NY - 7:03
Houston, Texas - 7:22	Montreal, Quebec - 7:04
Johannesburg, S. Africa - 5:47	Passaic, NJ - 7:03
Lakewood/Deal, NJ - 7:03	Toronto, Ontario - 7:26
London, UK - 7:18	Yerushalayim - 6:22
Los Angeles, CA - 6:55	Zurich, Switzerland - 7:37

בשבילי הלכה

ע"י הרב הגאון מאיר צבי שפיצר שליט"א
הערות בעניני הלכה. הלכה למעשה יש לשאול לרב

פסח

בשנה זו מתחיל פסח ביום חמישי, והוא בדיוק כמו השנה של יציאת מצרים כמבואר בגמ' שבת ששבת הגדול היה בעשור לחדש ויצי"מ ביום ה'. ואז ביום ששי התחילו לספור ספירה, והקשה מהרש"א דבגמ' שבת אמרו לכו"ע בשבת ניתנה תורה וא"כ שבועות ראוי שיהא אחר חמישים ימי ספירה. והקושיא בולט בשנה זו שיום ראשון של שבועות שלנו ביום ששי והרי בשנה של יצי"מ היה מתן תורה בשבת.

ונאמרו בזה כמה תירוצים, ויסוד שוה להם, כי אנו חוגגים מתן תורה ביום ששי כי היה היום הראוי למתן תורה, או היום שהוסיף משה מדעתו. ויש שתירצו כי באמצע היה מלחמת עמלק ולא שימש השמש ולכן נאבד מהם יום אחד בספירה.

וע' עבודת עבודה מרש"ק במס' ע"ז ג' ע"א תי' לפי פני"פ דלפני מתן תורה הלילה הולך אחר היום ונמצא הגיעו לסיני א' סיון אבל התחיל ביום, ומאז נשתנה הדין יום הולך אחר הלילה, ולכן היה א' סיון יום ארוך של יום לילה ויום, ונמצא ו' סיון היה בשבת.

וכע"ז הגהות בן אריה בשבת לפי פני"פ הנ"ל, אלא שלא כתב שהיה א' סיון ארוך אלא פי' משום נ' ימי ספירה, והם התחילו למחרת יצי"מ, אבל לא התחילו בלילה אלא ביום, ובאמצע נשתנה דינם כישראל וצריך תמימות שיתחיל מהלילה, (וכנראה א"צ אז לספור היום יום א' אלא שיהיו ימים של הכנה), ולמפרע התחיל המנין מיום שאחר מחרת יצי"מ, ונמצא לא נגמר עד שבת.

הערות ותגובות בלשה"ק או באנגלית יתקבלו ברצון במייל
bishvileihalacha@themir.org

מעלת סיפור יציאת מצרים מהאבא

סיפור מורנו הגאון הרב אליהו ברוך פינקל זצ"ל: היה מעשה בבחור מיישיבת מיר בפולין, שהיתה לו הודמנות לשבת בליל הסדר אצל החפץ חיים ז"ע, ונסתפק האם עדיף לו להסתופף בצילו של הסבא קדישא, או שמא ראוי לו ללכת לביתו להסב עם אביו בליל הסדר, ובא לשאול את פי המשגיח דמיר הגה"צ רבי ירוחם זצוק"ל, ורבי ירוחם הכריע לו שילך אצל אביו, והביא ראיה מדברי רש"י (שופטים ו, ג) על הפס' "ויאמר אליו גדעון ב' אדני ויש ה' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת ואיה כלי נפלאותי אשר ספרו לנו אבותינו לאמר הלא ממצרים העלנו ה' ועתה נשנו ה' ויתנו בכף מדין", ופירש"י ז"ל: "פסח היה אמר לו אמש הקרני אבא את ההלל, ושמתיו שהיה אמר "בצאת ישראל ממצרים".

ולכאורה, הרי גדעון כבר היה באותו זמן אדם גדול ושופט בישראל ולמה היה צריך לומר "אמש הקרני אבא את ההלל ושמתיו שהיה אמר בצאת ישראל ממצרים", וכי לא שמע עד אז ולא למד בעצמו מעשה יציאת מצרים?

אלא מבואר שיש ענין מיוחד לשמוע סיפור יציאת מצרים דוקא מהאבא, וגם די' בסיפור ששמע מאביו בשנה שעברה, אלא "אמש הקרני אבא", שיש מעלה בשמועה כל שנה מהאבא מחדש.

[ובפרט שגדעון היה שופט, ואילו אביו יואש היה עובד ע"ז שפיטם שבע שנים פר' לע"ו (ע"י שופטים ו שם, ובתמורה כה, ב) ובכל זאת גדעון שמע את הסיפור של יצי"מ מאביו.]

ויש להמשיך ענין זה לחלב אם, אשר כפי הידוע מהרופאים, שכל תחליפי חלב למיניהם אינם משיגים את האיכות של של חלב האם, וכך את סיפור יצי"מ צריך לינוק בדוקא מהאבא, כי סיפור יצי"מ ששומעים מאבא "זה סיפור אחר לגמרי",

חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנאמר ואתנו הוציא משם וגו'

לכאורה הטעם הוא משום ההודאה, אך צ"ב שלא מצינו בשאר הודאות על נסים שנעשו לאבותינו שצריך לראות כאילו נעשו לנו.

נאמר בתורה "כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אליהם אתכם, ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויציאתנו ה' ממצרים ביד חזקה, ויתן ה' אותות ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו, ואתנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו, ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיתנו כהיום הזה" (דברים ו, כא ואילך). הנה פרט זה, לראות ש"אתנו הוציא משם", הוא חלק מהטעם למצות הפסח שנצטוונו בהן וזכר לנסים שנעשו, משום שעי"י הרגשה זו מרגישים וזוכרים יותר את הנסים.

אך יותר מזה, הרי יציאת מצרים לא היתה רק יציאה מעבודת לחרות, אלא גאולה רוחנית, בנין של כלל ישראל עם ה'. והשלמת יציאת מצרים היתה במתן תורה, כמבואר בכמ"ק, וכל אחד ואחד לדורות צריך שיהא בכלל גאולה זו, וכמו שמצינו שנשמות כל ישראל היו במתן תורה, ע"כ יש ענין שכל אחד ירגיש שהוא עצמו יצא ממצרים ונעשה חלק מעם ה'.

ועוד, הנה נאמר (ויקרא כה, נה) "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים", ודרשו חז"ל: עבדי הם ולא עבדים לעבדים. והיינו דעבדות ה' היא סתירה לעבדות לעבדים. מבואר במקרא זה שנעשו עבדי ה' ע"י שהוציאתם מעבודת מצרים, וע"כ כל אחד ואחד צריך להרגיש כאילו הוא יצא ממצרים, וע"כ נעשה הוא מעבדי ה'.

מרח ראש הישיבה הגאון הרב רפאל שמואלביץ זצ"ל

תב"י הימים

תב"י הוותיק

"קיומו של עולם"

שכר טוב לצדיקים שמקיימים את העולם כמו שנאמר (ירמיה לגי כב) "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי" ובקיום התורה והמצוות הם מקיימים את העולם החשוב שנברא בעשרה מאמרות.

נמצא א"כ דהרשעים נענשים גם על איבוד העולם מלבד שממרים את פי ד'. כי יש עונש מיוחד שגורמים לאבד את העולם. והצדיקים מלבד שמקבלים שכר על קיום המצוות עוד יש להם שכר על זה שמקיימים את העולם, והדברים מבוארים בחז"ל (קהלת רבה פ"ז) והובא במסילת ישרים (פ"א) "בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן, אמר לו ראה מעשי כמה נאים ומשבחים הן, וכל מה שבראתי בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי". ומבואר בזה שהיתה תביעה מיוחדת על האדם שלא יקלקל ויחריב את העולם כי האדם נברא כדי לתקן את העולם ולא לקלקלו.

ובזה יומתק עוד דברי הגמ' (ברכות לה, א) "ר' לוי רמי כתיב לד' הארץ ומלואה, וכתיב השמים שמים לד' והארץ נתן לבני אדם, לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה", והביאור הוא כי המברך ומודה להקב"ה ומכיר שיש מנהיג לכירה, מתקן בזה את העולם, והעולם נחשב לעולמו כי בשבילו נברא העולם ועליו נאמר "והארץ נתן לבני אדם". אבל אם אינו מברך ואינו יודע ליתן שבח והודאה למי שברא את הכל, מקלקל בזה את העולם ונמצא גוזל מהעולם שאינו שלו. כי "לד' הארץ ומלואה".

למה הדבר דומה, למלך שבנה ארמון גדול ויקר כדי להכניס בו אורחים. והכינו ותיקנו בכל מיני השלימות בכלים נאים ומאכלות טובות, ותוכו היה רצוף באבני שיש יקרים. וגם הרהיטים היו היקרים ביותר ונאים עד למאוד. ואירח בו כל מי שלבו חפץ, אך ביקש קודם לכן מכל מי שבא בשערי הארמון אכלו ושתו ותשתמשו בארמון כמה שלבכם חפץ, אך אל תטנפו ואל תקלקלו אותו אל תפגמו ברהיטים הנאים ובכתלים מלאי האומנות. כי אף שהארמון הוא בעבורכם אבל שמרו עליו שלא יתקלקל, האורחים הטובים נהנו בו והודו למלך בעל הארמון רב החסד על כל הטובה ושמרו על הארמון מכל משמר. לעומתם האורחים הריקים והפוחזים היו אוכלים ושותים ומטנפים את כל הנקרא בדרכם. מובן מאיליו את מי מייקר ומחבב המלך הלא את האורחים הזהירים בנקיון הארמון ושלמותו, ואילו את המקלקלים והמטנפים מתעב אותם המלך ואינו חפץ לראותם עוד בביתו אף שהיכל זה נבנה אך ורק להכנסת האורחים. כך אמר לו הקב"ה לאדם הראשון כל העולם הנאה והיקר בשבילך הוא, אך תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי. כי בשביל לקלקל לא נתתי לך את העולם. והעולם נברא בשביל האדם, אבל אם מקלקל הרי הוא מקלקל את "עולמי", כי "לד' הארץ ומלואה".

והנה ביאר בספורנו "אהי-ה אשר אהיה" פירושו "ההוה תמיד על ענין אחד מצד עצמו. ומזה יתחייב שיאהב המציאות, וישנא כל הפסד מנוגד למציאות, כאמרו כי לא אחפוץ במות המת, ומזה יתחייב שיאהב משפט וצדקה אשר תכליתם מציאות. וישנא העוול והאכזריות המטים עקלקלות אל העדר והפסד, ובוה שנא חמס ואכזריות המצרים נגדכם".

וכוונתו שהקב"ה קיים תמיד בלי שינוי כלל, והוא והנהגתו חד הם.

ביציאת מצרים נתגלו ונתבררו יסודות האמונה שהיא יסוד כל התורה כולה. ואיתא בגמ' (מכות כג, ב) תרי"ג מצות נאמרו למשה בסיני. רמ"ח מצות עשה כנגד איבריו של אדם, וכ' המהרש"א שם שאבר הלב הוא כנגד עשה של אנכי, וביאר הטעם וז"ל "כמו שהלב הוא שורש של כל רמ"ח האברים וחיותם, כן היא מצות האמונה היא כלל ומקור של רמ"ח העשיין ששמענו מפי הגבורה".

בשעה ששלח הקב"ה את משה להוציא את בני ממצרים אמר משה (שמות ג, יא) "מי אנכי כי אלך אל פרעה, וכי אוציא את בני ישראל ממצרים", ושאלת משה "מי אנכי" פרש"י מה אני חשוב לדבר עם המלכים. ועוד שאל, ואף אם חשוב אני, מה זכו ישראל שתעשה להם נס ואוציאם ממצרים. והביאור בשאלה זו היא דאם אין להם זכות מה יועיל שאוציאם ממצרים והלא הם שקועים במ"ט שערי טומאה, ואף אם יצאו מארץ מצרים ישארו עדיין בטומאת מצרים, ומה התועלת ביציאת מצרים. וענה לו הקב"ה (שם יב) על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, על שאלתו הראשונה מי אנכי, השיבו כי אהיה עמך.

ועל שאלתו מה זכות יש להם לישראל השיבו דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל את התורה על ההר הזה לסוף ג' חדשים שיצאו ממצרים. ואין זה זכות על שם העתיד גרידא. אלא שמעתה הם כבר שואפים ומיחלים לקבל את התורה וזכות זו היתה להם כבר במצרים ובכוחה יצאו משם.

והוסיף משה ואמר להקב"ה כשישאלו בני ישראל מה שמו, מה אומר להם, ענהו הקב"ה "אהיה אשר אהיה", פרש"י "אהיה עמם בצרה זאת אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכויות, אמר לפניו רבש"ע מה אני מזכיר להם צרה אחרת דיים בצרה זו, אמר לו יפה אמרת כה תאמר וגו'". ורק למשה נאמר כן, אבל לבני ישראל לא יזכיר שעבוד שאר מלכויות.

והרמב"ן הביא בשם רב סעדיה גאון לפרש השם הקדוש "אהיה אשר אהיה" וז"ל "כי ביאורו אשר לא עבר ולא יעבור כי הוא ראשון והוא אחרון. והרב אמר במורה הנבוכים, הנמצא אשר הוא נמצא כלומר ראוי המציאות. יבאר להם כי יש נמצא ראוי להמצא שלא היה נעדר ולא יהיה נעדר". ולכאורה ב' פשטים אנו למדים כאן. פירושו של רש"י שאמר הקב"ה שיהיה עמהם בגלות זו ובשאר גלויות. ופירושו של רס"ג והרמב"ם שאמר הקב"ה את שמו שהוא קיים ויהיה קיים לעד. ויתבאר להלן.

איתא באבות (פ"ה מ"א) "בעשרה מאמרות נברא העולם ומה ת"ל והלא במאמר אחד יכול להבראות, אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות". וביארו המפרשים שאין הכוונה שלכך ברא הקב"ה את העולם כדי להפרע מן הרשעים וליתן שכר טוב לצדיקים. אלא כיון שבמאמר אחד יכול להבראות שהרי "הוא אמר ויהי", ובראו בעשרה מאמרות זה מורה על חשיבות והתייחסות מיוחדת לכל גברא. וכיון שכן בדין הוא להפרע מן הרשעים שמאבדים בחטאתם עולם יקר וחשוב כל כך. ומידה טובה מרובה ליתן

הם העוסקים בבנינו של עולם בתורתם ובקיום המצות. והחטאים הם הפסד וקלקול לעולם.

וזה שורש החיוב לזכור את יציאת מצרים שכל כך הקפידה תורה על כך, וג' פעמים הזכירה התורה את יציאת מצרים. ונצטוונו במצות עשה לזכור את יציאת מצרים ב' פעמים בכל יום בבוקר ובערב. שנאמר (דברים טז, ג) "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך" והטעם לזה כי ביציאת מצרים נתגלה הקב"ה בשמו "אהיה אשר אהיה" שהוא מורה שהשי"ת קיים וכל מציאות העולם הוא מאמיתת המצאו. וזה שורש האמונה שהוא הלב של כל המצות. וכמו שכ' בתהלים "כל מצותיך אמונה" כי היא שורש ולבה של כל המצות. וכשמשריש את האמונה בלבו כמה קיום העולם יש בזה, הן בעצם האמונה עצמה. והן שע"י האמונה ידע שאמיתת הבורא מחייב קיום העולם ולכן יעסוק בתורה ובמצות ועי"ז יתקיים העולם.

וביותר אמרין בגמ' (שבת קיט, ב) "דאמר רב המנונא כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו [פרש"י שמספר בשבחו של מקום ובשבח של שבת] מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית", והיינו כי המתפלל ואומר ויכולו הרי הוא מעיד שהקב"ה ברא את העולם יש מאין ונח ביום השביעי. ועדות זו היא ביטוי האמונה בפה, ומלבד שמצות האמונה ומצות השבת הם ככל התורה והמצות שמקיימין את העולם. הרי הם ליבם של כל המצות ויסודם עד כדי כך שלא זו בלבד שבונה ומקיים את העולם שנברא בעשרה מאמרות אלא נעשה כביכול שותף להקב"ה במעשה בראשית.

חובה עלינו לזכור את יציאת מצרים כדי להתחזק באמונה, כי הטבע שמתנהג בו העולם מחשיך את יסודות האמונה ולכן צריך בכל יום לזכור את יצי"מ כדי להשריש את האמונה ולקרא קריאת שמע לקבל עול מלכות שמים וקבלת עול תורה שע"י זכו לצאת ממצרים, ועי"ז מובטחים אנו בהבטחת הקב"ה "כי אהיה עמך" אהיה עמם בשעבוד שאר מלכיות, ויראנו נסים ונפלאות. ויקויים בנו הכתוב (מיכה ז, טו) "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".

ומזה יתחייב שיאהב המציאות, כי בזה שברא את העולם הרי ברצונו שהעולם יתקיים. וכן אין רצונו שימות הרשע אלא שישבו מרשעו כי "חיים ברצונו". וכשברא את העולם בראו שיתקיים לנצח, ורק ע"י החטא נגרם קלקול והפסד לעולם. ולכן גם שונא את העוול והאכזריות שהם הגורמים להפסד ולקלקול, וזה צוה הקב"ה למשה רבינו שיאמר לבני ישראל שהיות שהקב"ה אוהב את המציאות לכן אוהב את בני ישראל כמשנ"א "אהבתי אתכם אמר ד". כי הם עתידים לקבל את התורה בהר סיני וכבר מעתה מוכנים לכך, ובוה הרי שומרים את העולם ומקיימים אותו ובשבילם נברא העולם ועל כן הוא סיבה שאפדה אתכם ממצרים. ולהיפך, המצרים שהם אכזריים וחמס בכפם הרי זה העדר המציאות ולכן הקב"ה שונאם, ויעניש אותם על השתעבדם בבני ישראל.

ולפי"ז נמצא שפירוש רש"י והרמב"ן והרס"ג עולים בקנה אחד, שהקב"ה קיים ולא יעבור פ"י שהוא נצחי הוא ראשון והוא אחרון כפירוש הרמב"ן ומזה יתחייב שאהיה עמם בצרה זאת ואהיה עמם בשעבוד שאר מלכיות כפי"רש"י. כי הקב"ה אוהב המציאות, וישראל בכל זמן ובכל מצב מוכנים לשוב בתשובה ובוה הם מקיימים את העולם שהוא המציאות והקב"ה אוהבם ונמצא עמם בצרתם כדי לגאלם ממצרים שבאכזריותם ובחמס שבכפיהם הם מנוגדים למציאות הקיום.

וכן כתב הרמב"ם בתחילת היד החזקה (פ"א מהלכות יסודי התורה ה"א) "סוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו" ומבואר שהקב"ה ממציא הכל, ולא רק את הבריאה בראשיתה אלא עצם קיום העולם הוא רק מאמיתת המצאו. וכיון שאמיתת המצאו מחייב שימצא כל העולם וברואיו. הרי זה מחייב את האדם לקיים את העולם כמה שנוגע למעשיו. והוא ע"י קיום התורה והמצות. כי זה רצונו יתברך. ובמעשים הטובים מקיימים את העולם, וזה שאמרו בגמ' (שבת קיד, א) "מאי בנאים אמר ר' יוחנן אלו תלמידי חכמים שעוסקין בבנינו של עולם כל ימיהן. וכמו שאמרו בגמ' (ברכות סד, א) 'וכל בניך למודי ד' ורב שלום בניך אל תיקרי בניך אלא בוניך". כי התלמידי חכמים הם בונים את העולם ומקיימים אותו,

קיום הישיבות בתוך גלות מצרים ובשאר גלויות

גזירת ועבדים וענו אותם, ולכן הקדים יעקב רפואה למכה ושלח את יהודה לפניו לפתוח ישיבה עוד בטרם בואו, ורצה יעקב שיטמעו בישיבה, ועי"ז ינצלו מגזירת השעבוד, אלא שבני ישראל במשך הזמן יצאו לחוץ ונטמעו במצרים כמבואר ברמב"ם הנ"ל ולכן התחיל בהם השעבוד, ורק שבט לוי שמרו דרך ד' ולא זו מהישיבה, ולכן ניצלו מגזירת העבדות.²

להינצל מחבלי משיח- להיות שייך לישיבה

והנה לימות המשיח שכתוב על זה בחז"ל דברים נוראים, עד שהיו מגדולי האמוראים שאמרו (סנהדרין צח, ב) "ייתי ולא אחמיניה" כי היה להם מורא להיות בחבלו של משיח, אבל במדרש תנחומא הנ"ל למדנו ששתי ישיבות ינצלו מחבלו של משיח, והכל בזכות הברית של תורה שבעל פה, והשקיעות בישיבה.

ושמעתיה פעם מהגאון הצדיק ר' חיים שמואל לאפיאן זצוק"ל ששמע מכבוד אביו מרן הגה"צ ר' אליהו לאפיאן קדוש ד' זי"ע, שאחד משני הישיבות היא ישיבת מיר, הוא החזיק שהמלחמה העולמית השניה היה שייכת לחבלי משיח, ואמר ר' אלה"ז זי"ע שיישיבת מיר ניצלה בשלימות, לא היה בחור אחד שנפטר, וכמעט לא היה בחור שנהיה חולה כל הזמן, וכלשון המדרש לא ראו שבי ולא שמד ולא שלל, כלום!. ומאידך מי שיצאו מהישיבה ועשו חשבונות שעדיף כך ועדיף שם, אפילו שהיו מהמובחרים שבישיבה, הם נעבאך נפגעו, כי הברית היה על מי שבתוך הישיבה, והוסיף שאינו יודע מי הישיבה השניה, עכתו"ד.

והנה עדיין לא ברור שסיימנו עם החבלי משיח, אנו אמנם מקווים שהמשיח יבא כמה שיותר מהר, אבל עכ"פ כאן ראינו כזו השגחה מיוחדת שניצלה כל הישיבה בשלימות, 'גאולה שלימה' היה לישיבה, וזה בגלל הברית של תורה, ויתכן שלא לחינם ש"ישיבת מיר" נעשתה כזו ישיבה גדולה באופן בלתי טבעי, והוא כדי להכניס כמה שיותר אנשים לברית של תורה זו. איננו יודעים עוד כמה חבלי משיח הולך להיות, וכמה שיותר אנשים שיכנסו בזה הברית וינצלו, אז אדרבה ואדרבה, ולכן צריך באמת להישאר חלק מהישיבה, כמה שיותר להתחבר לישיבה באופן קבוע, וכסדר לחיות בישיבה.

ואי"ה נזכה שיתקיים בנו מה שמסיים המדרש שם, וז"ל "אע"פ שאדם גולה אבל בישיבות אלו שכינה לא זזה ממך, ללמדך שמשם מתחלת הגאולה ומשם עולים לירושלים וכו' וכן יהיה רצון", ומבואר במדרש ד'אתחלתא דגאולה' היא רק מהישיבות, ואשרי משכיל לקבוע עצמו מן בני הישיבה לזכות ולהנצל מכל מרעין בישין, כי משם תבא הגאולה בב"א.

יָדַע תִּדְעַ כִּי גַר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעַבְדִּים יַעֲבֹדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וְגו'.

יש להתבונן בדבר, איך יתכן שבט לוי לא השתעבדו במצרים כמו יתר השבטים, והלא גזירת "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם" נאמר על כל זרעו של אברהם, ואיך שבט לוי נשמטו מגזירת השעבוד.¹

והנה מצאנו דברים יסודיים במדרש תנחומא (פרשת נח, סימן ג) דהקב"ה כרת ברית עם ישראל שלא תשכח תורה שבע"פ מפיהם ומפי זרעם עד סוף כל הדורות וכו', ולפיכך קבע הקב"ה שתי ישיבות לישראל שהיו הוגין בתורה יומם ולילה ונושאים ונותנים במלחמתה של תורה עד שמעמידים דבר על בוריו והלכה לאמתה ומביאים ראייה ומן המקרא ומן המשנה ומן התלמוד כדי שלא ישלחו ישראל בדברי תורה וכו', ואותן שתי ישיבות לא ראו שבי ולא שמד ולא שלל ולא שלט בהן לא יון ולא אדום והוציאן הקב"ה י"ב שנה קודם חורבן ירושלים בתורתן ובתלמודן וכו', ואף לימות המשיח אין רואים חבלו של משיח וכו'.

ולמדנו מזה שיש ברית והנהגה מיוחדת לינצל מכל גזירות השמד והשעבוד, אפילו מגזירת חבלי משיח, והוא לאותם שתי ישיבות שמעמידין תורה שלא תשכח ח"ו.

והנה כתב הרמב"ם (פ"א עבודה זרה ה"ג) וז"ל "ויעקב אבינו לימד בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם וצווה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא תשכח הלימוד וכו' עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות וכו', עכ"ל.

ומעתה יש לומר כי מאחר שבני לוי מעולם לא עזבו את הישיבה, וגם בהיותם בתוך גלות מצרים המשיכו לשבת בישיבה ולעמול בתורה, א"כ זה גופא גם הטעם שהם לא נכללו בשעבוד מצרים, וכמו שאמרו חז"ל שלדורות אותן שתי ישיבות לא שלט עליהם לא יון ולא אדום, כך גם המצרים לא יכלו לשלוט על אותה ישיבה של בני לוי, וגם כנגד גזירת ברית בין הבתרים עומדת ברית זו של התורה, ושבט לוי שעסקו בתורה והיו מעמידי התורה שלא תשתכח בזה גופא הם שמרו על עצמם מכל גזירת השעבוד.

וזה עומק הענין שעוד טרם בואם למצרים שלח יעקב את יהודה להורות לפניו גושנה (בראשית מו, כח), ופירש"י לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה עכ"ל, והטעם כי יעקב ידע שמיד בבואו למצרים תתחיל

¹ ובמקום אחר נתבאר שבט לוי המירו את עבדותם בעמל התורה, ועוד דרך ביאר רבינו בהגדה (ד"ה שמיררו המצרים חיי אבותינו) ששבט לוי הרגישו את השעבוד של אחיהם כאילו הם בעצמם היו עבדים.

² ובוה יש להבין גם הענין שכאשר עשיו רדף אחרי יעקב עוד לפני לכתו לחן הלך ונטמן י"ד שנה בישיבת עבר ומבואר במהרש"א (מגילה יו, א) שאותו ישיבה היה בתוך באר שבע, ותמוה איך סבר לינצל בזה מעשיו והרי אמו צייתה אותו קום ברח לך אל לבן אחי חרנה עד אשר תשוב חמת אחיך, ואיך נשאר בבאר שבע י"ד שנה, אלא מבואר כנ"ל שמי ש"טמון" בתוך הישיבה ניצל מכל הגלויות והרדיפות, ובאותו זמן כלל ישראל היה שליטה לעשיו כלל, ורק כאשר הוצרך לאחר י"ד שנה לצאת לישא אשה תפסו אליפו להרגו ובנס ניצל מידו.

דין תלמוד תורה דליל ט"ו

סיפור יציאת מצרים בחביבות

כתב בספר הפרדס המיוחס לרש"י (עמ' נ"ד) "אם ירצה להרבות בשבח הבורא או ביציאת מצרים כל הלילה הרשות בידו". ובדבריו נראה ככפילות 'שבח הבורא או יציאת מצרים', הלא המספר יציאת מצרים מספר שבח הבורא. הביאור בזה כי יש שני פרטים שונים בעניין הזה, יש לקיים את סיפור יציאת מצרים בעניין ה'סיפור' ושבח הבורא, ויש 'יציאת מצרים' הוא עניינו קיום סיפור על ידי עסק בהלכות יציאת מצרים.

אכן בתוספתא מבואר דין זה של לעסוק ב'הלכות הפסח' בזה"ל (פסחים פ"ה ה"ח) "חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה אפי' בינו לבין בנו, אפילו בינו לבין עצמו, אפילו בינו לבין תלמידו, מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו מסובין בבית ביתוס בלוד, והיו עסוקין בהלכות הפסח כל הלילה עד קרות הגבר הגביהו מלפניהם ונועדו והלכו לבית המדרש".

אלא דיש להתבונן בהתוספתא נקטה דיש 'חייב' לעסוק כל הלילה, ואילו רש"י כתב בלשון 'אם ירצה'. גם יש להתבונן דבתחילה נקטו חייב לעסוק כל הלילה, ואחר כך מובא המעשה מרבן גמליאל וזקנים, ומאי רבותיהו הרי חייב כל אדם בזה. וכך הק' החסדי דוד (ע"ש מה שפי').

בביאור העניין נראה כי המעשה שהובא בתוספתא עניינו צורת הסיפור הנדרש בזה, שלא יהיה באופן שמרגישים הם צער ביטול השינה, ומתאמצים ומתעניין לספר, דיו"ט הוא ואסור לבטל שמחת יו"ט, אלא צריך שיהיה הקיום כי האי מעשה שהיו עסוקין בהלכות פסח כל הלילה, ולא הרגישו כלל בביטול השנה.

וכדפי' המהר"ל (גבורות ה' פרק ג') את המעשה ברבי אליעזר ויכדי שלא יק' לך איך היו מונעים את השינה מעיניהם ביו"ט, אמרו שלא היה להם צער כי מחבוב המצווה היה הזמן קצר להם מאוד, שלא הרגישו עד שעלה עמוד השחר, וכל כך היה הזמן קצר להם שלא היו סבורים שעלה עמוד השחר, ובאו תלמידיהם ואמרו כבר הגיע זמן קריאת שמע של שחרית".

א"כ אפ"ל דבאמת הוא חייב לכל אדם לעסוק כל הלילה, ומה שמביאים המעשה בר"ג, היינו כמו המעשה בר"א, שהיה זה באופן שלא נתבטל עונג יו"ט, שלא הרגישו בביטול השינה. על כן דקדק רש"י לכתוב 'אם ירצה', דדווקא סיפור באופן כזה שאין מרגישים בו צער ביטול שינה מחביבותו.

[אצלינו בבית הכנסת נהגנו שנים רבות, להתאסף אחר הסדר, ולעסוק בהלכות הפסח ויציאת מצרים כל הלילה, פסקנו ממנה זה בבית הכנסת, כשהיו מי שתש כוחם והיו נרדמים, חששנו כי יהיו מתעוררים מחמת קול הדברים, ויהיה להם ביו"ט צער ביטול השינה, וכמבואר הדין הוא לקיים סיפור חביב שאין בו הביטול שמחת יו"ט.]

הלכות הפסח

מ"מ נתבאר נמי בל' התוספתא כי החייב הוא לעסוק בהלכות הפסח, והק' הגרי"ז על דברי התוספת' הללו דמאי שאטי' דהלכות פסח למצוות

סיפור יציאת מצרים. והכריח מזה דסיפור יציאת מצרים מתקיים לא רק בסיפור הנס כ"א גם בלימוד ההלכות, וע"כ חייב לעסוק בהלכ' אלו כל הלילה, שהוא דין עסק ולימוד. [ונסתפק בזה הגרי"ז אם גם בהלכות ביעור מקיימים או רק מהלכות הפסח דתמיד נשחט.]

יסוד זה מוכח מכמה מק' כדלהלן: דהנה בגמ' (פסחים קט"ז ע"א) "ת"ר חכם בנו שואלו, ואם אינו חכם אשתו שואלתו, ואם לאו הוא שואל לעצמו, ואפילו שני תלמידי חכמים שיודעין בהלכות הפסח שואלין זה לזה מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות" וכו'. יש להתבונן בדקדוק הלשון 'בנו שואלו' וכן שיהיה 'שואל לעצמו'.

ובעיקר מאי רבותא איכא לחייב ת"ח הבקיאם בהלכות פסח, לענין סיפור יציאת מצרים, מאיזה טעם הו"א לפטור ממה נשתנה את הבקיאם בהלכות פסח.

כן יש לברר את מאמר בעל ההגדה "חכם מה הוא אומר, מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם, ואף אתה אומר לו כהלכות הפסח, אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". ונתק' בזה המהר"ל בביאור ההגדה (גבורות ה' שם) דקו' החכם לא נכתבה בפ' בא בעניין סיפור יציאת מצרים, אלא בפרשת ואתחנן (דברים ו' כ') "כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקיכם אתכם" והתשובה שכותבת התורה (שם כ"א) "ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויציאנו ה' ממצרים ביד חזקה". וכאן כתב בעל ההגדה להשיבו 'כהלכות הפסח' וזה עסק הלכות פסח ולא סיפור יציאת מצרים.

מכל הני מוכח דיש דין תלמוד תורה מיוחד בליל ט"ו, מלבד ענין הסיפור היציאה והנס, יש דין לעסוק בהלכות הפסח, ובאמת החכם שאלתו היא על כל התורה כולה, לאו דווקא על יציאת מצרים, ושם בפ' ואתחנן התשו' היא עבדים היינו, אך כאשר שואל בליל הסדר מבאר בעל ההגדה כי פה החייב הוא דווקא הלכות הפסח, שכן זה מצוות תלמוד תורה שמיוחדת ללילה הזה.

וזה החידוש שאף ת"ח הבקיאם בהלכות הפסח, יש חידוש לחייבם בסיפור, דכיון דשזה מתקיים בלימוד ועסק ההלכות, א"כ ס"ד דת"ח הבקיאם בהלכות יהיו פטורים, לכך הוצרכו להשמיע דאף הם חייבים. וכן זה העניין שיהיה זה בדרך של 'בנו שואלו' או 'אשתו שואלתו' או שהוא שואל לעצמו, כיון שזה דרך לימוד שאלה ותשובה.

כך הוא בשו"ע (סי' תפ"א ס"ב) "חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ובנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה" הביאור כנ"ל דמחמת ויש איסור להצטער ביו"ט לכך החייב רק עד שתחטפנו שינה.

ול' השו"ע מדוקדק דהנה אחר החייב לעסוק בהלכות הפסח כתב וביציאת מצרים ולספר בנסים ובנפלאות וכפל לשון זה מאי עניינו? לכאור' יציאת מצרים היינו בנסים ובנפלאות.

אין דעת בבן אביו מלמדו" וצריך להבין לשון זו, דהו"ל אביו מגיד לו או מספר לו.

וכן בדברי הרמב"ם (פ"ז ה"ד מחו"מ) "וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח כיצד מתחיל ומספר שבתחילה היו אבותינו וכו' והוא שידרוש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה, וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח" ולשון זו גם כן צריכה לביאור 'והוא שידרוש' וכן 'המוסיף ומאריך בדרש' והא לכאורה הכא איירי בחובת סיפור יציאת מצרים ומקום היה לכתוב לשון סיפור והגדה.

וכאמור הביאור בזה דהמכוון הוא שיש ממצוות היום לעסוק בתורה, זו גם הסיבה שנעשה הכל בדרך שאלה ותשובה היינו דרך לימוד, ולכן נקטו בלשון זו דאביו 'מלמדו', וכן 'לדרוש'.

ובזה יתיישב נמי מה שהק' המהר"ל (גבורות ה' שם) על נוסח שפותר בעל ההגדה "ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא" דזה שבח על מתן תורה, מה עניינו לפה שאנו רוצים לספר יציאת מצרים. ובאמת ביאר בזה בשבולי הלקט דזה מעין ברכת התורה, (אומנם בלא שם ומלכות כיון שכבר בירך) שבאים לעסוק בתורה, כן כתב רבינו ישעיה שתחילת הפרשה היא מברך ודורש. וזה כמבואר מחמת שאין המצווה סיפור דברים בעלמא כי אם עסק התורה בסוגיא זו.

כן מפורש בדברי הרא"ש (פסחים פ"י ס"ג לג') "ומנהג פשוט הוא שלא לשתות יין ופי' הר"מ ז"ל טעם למנהג לפי שחייב אדם לעסוק כל הלילה בהלכות פסח וביציאת מצרים לספר בנסים ובנפלאות שעשה לנו הקב"ה ולאבותינו עד שתחטפנו שינה, ואם ישתה ישתכר, והכי אמרינן בתוספתא חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים כל הלילה, וזה ששינו מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל הלילה".

ובזה מיושב מה שמביא בעל ההגדה המשנה דפ"ק דברכות, מעשה בר"א ור"ל וראב"ע ור"ע ור"ט שהיו מסובין בבני ברק וכו' ארב"ע הרי אני כבן שבעים וכו'. מימרא זו לא קאי כלל אלילה ראשונה דפסח שאז כ"ע מודו דהמצווה היא בלילה בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך. וראב"ע מיירי אלילות דכל השנה ומה עניינו להגדה של פסח. אי"ז אלא מחמת שבהלכות השייכות ליציאת מצרים מקיימים את מצוות הסיפור. ואף שאכילת הקרבן עד חצות מ"מ גם לשיטת ר"א יש דין לעסוק כל הלילה.

ולדברינו הנוכחים יש לעסוק בהלכות הפסח עד חצות כדברי המכילתא ושאר הלילה כדברי התוספתא שישפר עד הבוקר בסיפור יציאת מצרים, ודבר זה מודגש בדברי השו"ע ולספר בנסים ובנפלאות עד שתחטפנו שינה. וא"ש. ולפרפרת יהיה מדוקדק מה שיש מתקשים דהנהגה כל ענייני הסדר שאנו קוראים קדש ורחץ וכו' הלל נרצה ויש להבין מהו 'נרצה', ויש שאמרו דהלל נרצה יחד המה, אך להמבואר דיש חיוב לעסוק בזה כל הלילה, יש לנו לומר דזהו מה שאנו אומרים 'נרצה' וזה עניין פעולה זו, להיות יושבים ועוסקים במצווה זו עד שתחטפנו שינה.

ונראה בזה דיש שני עניינים, האחד הוא עסק ההלכות השני הוא עסק סיפור נסים ונפלאות, ודברי המחבר כך הם נקראים 'חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים' היינו הלכות יציאת מצרים, ולספר בנסים ונפלאות. הרי יש חיוב מיוחד בליל טו' לעסוק גם בהלכות אלו מלבד בהלכות הפסח.

ומטו משמיה דהגר"ח זיע"א להק' מה נשתנה מצווה זו דליל טו' מכל זכירת יציאת מצרים מכל השנה, שהרי מזכירין יציאת מצרים בלילות. וביאר דשם המצווה היא זכירת הדברים בעלמא, אך כאן בליל טו' המצווה היא סיפור, ולא רק זכרון. עוד ביארו בזה ע"פ דברי הגרי"ז ז"ע לדיוק מהרמב"ם דלדרך סיפור ישנם ג' גדרים הא' בדרך שאלה ותשובה, הב' מתחיל בגנות ומסיים בשבח, הג' ביאור טעמי המצוות דפסח מצה ומרור, שע"ז כתב הרמב"ם ודברים הללו כולן נקראים הגדה. ולהמבואר בשו"ע נראה שיש בזה עוד גדר שאין הכוונה רק סיפור דברים בעלמא, כי אם עסק התורה ממש בהלכות ובסוגיא זו דיציאת מצרים, משא"כ כל השנה החיוב הוא זכירת הלב ולא עסק התורה בעניין זה.

קודם חצות

בשו"ע (סי' תע"ז) לגבי אכילת אפיקומן כתב "ויהיה זהיר לאכול קודם חצות" והיינו להחמיר כשיטת ראב"ע דס"ל שזמן אכילת קרבן פסח עד חצות, ופליג בזה אר"ע דס"ל דזמן אכילתו של קרבן פסח עד הבוקר.

מקור הדין מהמכילתא (פ' בא) "דבר אחר מה העדת והחקים רבי אליעזר אומר מניין אתה אומר שאם הייתה חבורה של חכמים או של תלמידים שצריכים לעסוק בהלכות הפסח עד חצות, לכן נאמר כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם" היינו שמצוות היום הנוהגות בליל טו' הם עד חצות הוא זמן אכילת הקרבן, לשיטתו דר"א.

ותמיהה גדולה היא שכן בטור (סוס"י תפ"א) דחייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים כל הלילה, וזהו ששינו מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע שהיו מספרים ביציאת מצרים כל הלילה וכו' והרי לנו שרבי אליעזר ורבי יהושע היו מספרים וכו' כל הלילה, והא דעתו 'שצריכים לעסוק בהלכות הפסח' עד חצות. ודוחק גדול הוא לומר שחזר בו רבי אליעזר מדבריו.

ולהאמור יש לבאר דדברי המכילתא 'עד חצות' נלמדים מקרא דמה העדת והחקים, אלו הלכות דקרבן פסח, ע"כ אר"א דהוא עד חצות לשיטתו דזה זמנו של קרבן פסח. ולכן הטור שכתב דיש חיוב לספר עד הבקר מביא מקור לדבריו מהתוספתא, דשם איירי בסיפור יציאת מצרים דהוא חיוב כל הלילה. ובה יודה גם ר"א כפי שעשה בעצמו המעשה עם רבי יהושע שהיו מספרים כל הלילה.

הגדה דרך לימוד

ע"פ יסוד זה, דמלבד החיוב 'בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך', אית לן נמי חיוב לעסוק כל הלילה בסיפור יציאת מצרים. יובן היטב ל' התנא במתני' (פסחים פ"ד) "מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו ואם